

Història d'uns capitells

Eduard Contijoch Miquel

Aviat farà deu mesos que es va inaugurar el Centre Anselm Turmeda al reconstruït claustre de l'antic convent de Sant Francesc i Déu n'hi dó les activitats que ja s'hi han portat a terme. I he escrit *reconstruït* conscient de que aquest terme és, si més no, discutible. En nombroses converses i articles s'ha debatut l'encert o desencert de l'edificació que ocupa el que, segles enrere, fou un dels edificis més bells de la vila de Montblanc. No és objectiu d'aquest escrit afegir-se a la polèmica. Tot al contrari. La idea és fixar-nos en el que queda d'aquella construcció. Parlem dels arcs i dels capitells que, malgrat els daltabaixos que ha passat el convent, han arribat als nostres dies.

Efectivament, en la cantonada més propera a la porta d'accés hi trobem cinc arcs complets sobre set columnes recuperades de les que en temps circumdaven el claustre. Uns arcs trilobats, sobre uns canons de quatre feixos i uns senzills capitells austerament decorats amb dues fulles allargades a cada cara. Senzills, però reconeixibles.

Fig. 1. Els capitells conservats del claustre de Sant Francesc

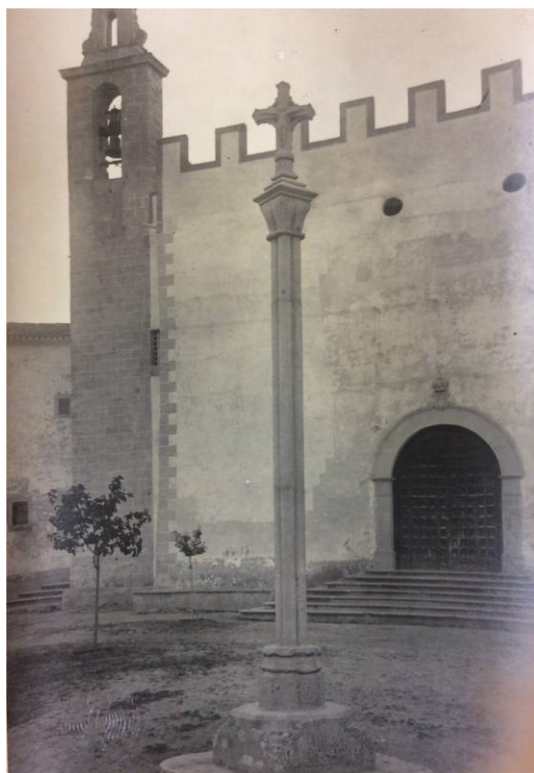
La pregunta, llavors, és inevitable. Què se'n va fer de la resta? És sabut que l'antiga edificació al costat de l'església que encara resisteix el pas dels anys va començar el seu declivi l'any 1835 en ser foragitats els frares i va accentuar-se l'any 1872 amb motiu de la desamortització que passà l'edifici a mans privades. Si bé les peces artístiques, probablement foren expatriades entre l'any 1872 i el 1877, la major part de materials -portes, pedres, teules- foren "expropiats" pels vilatans que en feren ús com a material de construcció per adobar les seves cases¹. Però és un fet contrastat que, en aquesta mena d'espols, se solen descartar materials com les columnes, els arcs o els capitells, per que fan de mal inserir en les parets o els sostres. Essent així, doncs, un cop més, què se'n féu dels arcs del claustre?

Acudint a les hemeroteques en trobem una pista: en el número de "La Conca de Barbará" del vuit de setembre de 1916 trobem la notícia que transcrivim:

Creu la Serra.- *A la plassa d'aquest Santuari, amb motiu de commemorar el desé any de la Coronació Canònica de l'Imatge de la nostra Patrona, la Verge de la Serra, s'hi alçarà una creu de pedra, el basament de la qual serà'l de l'antiga Creu del camí de Barcelona (Riu dels Róssecs) tenint per canó, dues columnes del desaparegut claustre de St. Francesc, amb un capitell dels meteixos per remat, terminant amb a creu que fou la de la plassa d'aquest exconvent francescá.*

Malauradament, com ens recorda en Francesc Badia i Batalla en el seu recull sobre monuments i objectes destruïts a Montblancⁱⁱ, la creu davant la Serra desaparegué durant la guerra civil.

En un afany de comprovar-ho amb els nostres propis ulls vam cercar-ne una fotografia, trobant-la a l'Arxiu Històric de Barcelona.

*Fig. 2. La Creu davant el Santuari de la Serra (1916-1936).
Imatge: Arxiu fotogràfic de Barcelona*

A l'instantània descobrim que tant la columna com el capitell són idèntics als que encara es conserven a Sant Francesc. Observant acuradament veiem que el canó està format per dues columnes i mitja per a fer la construcció més esvelta. No sabem què se'n féu de les restes un cop derruïdes. Malgrat l'afirmació de l'article reproduït, però, no podem donar raó de l'origen de la creu: revisant nombroses fotografies de la plaça de Sant Francesc preses des de diferents angles i en diferents èpoques (des de 1880 fins 1927 en que fou reformada) no hem trobat cap imatge on s'hi veiés la creu. Potser és molt anterior i es guardava en alguna dependència religiosa (cal recordar que el principal impulsor del monument i dels actes de commemoració del desè aniversari de la Coronació Canònica fou Mossèn Josep Roselló i Sans, custodi de Santa Maria aquells anysⁱⁱⁱ).

Fig. 3. Aspecte de la plaça de Sant Francesc abans de la reforma de 1927.

I de la resta? Què se'n féu? En els darrers temps hem tingut ocasió de trobar-ne algun, si no dels arcs, sí d'una columna i un capitell. En l'entrada del Palau Maricel de Sitges, en un ample i agradable pati, la barana de l'escalinata es veu iniciada per una columna amb un capitell que se'ns fan sospitosament familiars.

Fig. 4. L'escalinata a l'entrada del Palau Maricel

Confessem que, en una visita recent, no vam tenir cap vergonya en treure una cinta mètrica de la butxaca per confirmar que les mides són exactament iguals que les de Sant Francesc amb l'excepció de la columna que, òbviament, ha estat retallada per donar-li l'alçada adequada.

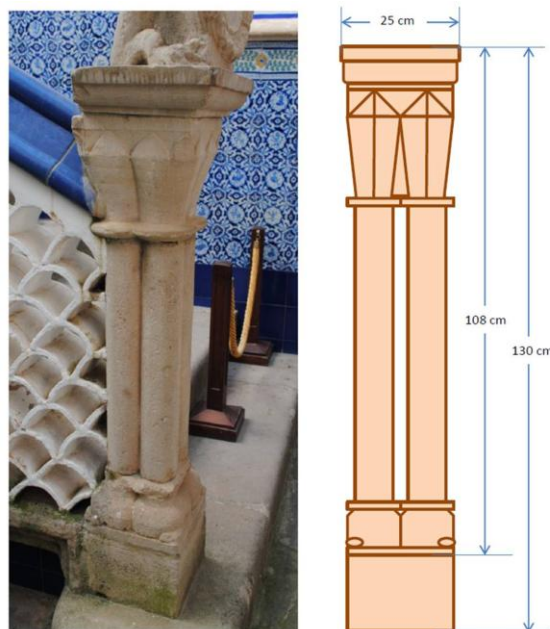

Fig. 5. Mides de la columna i capitells al Palau Maricel que coincideixen amb els capitells conservats a Sant Francesc.

I si, efectivament, són restes de claustre de Sant Francesc, com hi van anar a parar? Certament, estudiant la història del palau no se'ns fa gens estrany.

L'any 1910, el magnat nord-americà Charles Deering (1852-1927) encarregà Miguel Utrillo la construcció d'un palau sobre l'antic Hospital de Sant Joan annexant-hi les cases de pescadors que hi havia al voltant^{iv}. Deering, amant de l'art europeu, va donar instruccions a alguns dels seus ajudants (entre ells el propi Utrillo) de que recorreguessin el país a la recerca de peces arquitectòniques amb les que enriquir l'edifici. Part de l'inventari de peces reconegudes són la

balconada, provinent de Santa Coloma de Queralt, la figura del Sant Miquel que presidia el portal homònim a Balaguer o els portals de Palau Villena de Cadalso de los Vidrios de Madrid i del Palau de Raixa de Mallorca.

Fig. 6. Portal del pont de sant Miquel. Segle XIX. (Imatge: Arxiu Comarcal de la Noguera) I la seva ubicació a la façana del Museu Maricel (actualment hi ha instal·lada una còpia atès el deteriorament de l'original).

Val a dir que, normalment, les peces eren comprades als seus legítims posseïdors, públics o privats sense que aparentment trobessin massa resistència. En alguns casos, entitats amants del nostre patrimoni cultural com el Centre Excursionista de Catalunya van expressar queixes tan enèrgiques com inútils^v.

En aquest context sembla lògic pensar que algun dels enviats per l'americà devia recalcar a Montblanc i es devia trobar amb aquell petit tresor que, poc després, donaria la benvinguda als visitants del palau.

Contextualitzant els fets, és de destacar que, vuitanta anys després de l'inici de la destrucció del convent, els testimonis escrits de l'època^{vi} recullen que tret de l'església i dos murs -que encara són dempeus- la resta eren runes escampades per terra^{vii}. Què va passar, doncs, al voltant del 1916 per que tant el custodi de Santa Maria com un delegat de Charles Deering tinguessin accés a capitells de Sant Francesc?

Un detall més rebla en context. Com recull el Diario de Tarragona, el cinc de octubre de 1915, Francesc Contijoch, propietari del convent, *ha donado para el Museo diocesano una artística cruz de hierro, de estilo renacimiento, procedente del ex convento de S. Francisco de Montblanch*. Aleshores, què va passar aquells anys que sortia tant patrimoni de Sant Francesc

Fig. 7. Capçalera del Diario de Tarragona en la seva edició del període 1808-1932

Repassant la història de la fàbrica d'alcohol que en Francesc Contijoch allotjava al convent des de 1893 hi trobem la probable resposta: en l'evolució del negoci de destil·lació, la fàbrica experimenta dues grans reformes: una el 1904 i l'altra el 1915^{viii}. Aquesta darrera, més ambiciosa va incloure una ampliació que permetria simultaniejar la fabricació tant a partir de vi, com l'anomenat industrial (a partir de melasses com el blat de moro, la remolatxa o les figues). La reforma suposà la instal·lació d'una gran caldera per a la qual s'instal·là una xemeneia que perforà el campanar. Augmentar espai útil,

probablement suposà utilitzar l'espai que, fins aleshores, estava ocupat per les runes de l'antic claustre. Calia, doncs, desfer-se'n.

En un rampell romàntic -sens dubte tenyit de benevolència familiar- tendim a pensar que, de la mateixa manera en què el propietari donà a l'Església la creu de ferro trobada entre les runes així com la columna i el capitell amb el que es sustentaria la creu de la Serra (el propi Contijoch participà en el sufragi de les despeses de la seva construcció) possiblement pensà que aquell estrany visitant de ciutat que s'interessava per les restes de convent els en donaria una fi més digna que no pas un abocador on es perdrien per sempre.

Si més no, ara podem anar a veure'l Sitges. Qui sap si, més endavant, en trobarem més a d'altres llocs?

ⁱ *Brevíssima relació de la destrucció del convent de Sant Francesc*. Eduard Contijoch Miquel. El Foradot (Montblanc), núm. 79 (2013), ps. 5-20.

ⁱⁱ *Els monuments i objectes d'interès artístic desapareguts o destruïts l'any 1936 a Montblanc*. Francesc Badia i Batalla. Aplec de Treballs (Montblanc), 9 (1989), p. 87-122.

ⁱⁱⁱ *Diccionari Biogràfic Històric de Montblanc*. Josep Mª Grau i Pujol, Francesc Badia Batalla. Fundació Martí l'Humà.

^{iv} www.museusdesitges.cat.

^v www.museucn.com/uploads/files/pdf_s/rasantmiquel.pdf.

^{vi} *Brevíssima relació...* Eduard Contijoch Miquel.

^{vii} *Brevíssima relació...* Eduard Contijoch Miquel.

^{viii} L'empresa Alcohols Contijoch de Montblanc: una fàbrica instal·lada en un antic convent. (1882-1951). Eduard Contijoch Miquel. Jornades de la Vinya a la Fassina (27-28 Setembre 2013).